

Világtükör

Szondy György

Egy vendégtanár tapasztalatai az angliai iskolákról

A szerző az Eötvös Loránd Tudományegyetem Természettudományi Karának angol nyelvű matematika-fizika szakos hallgatója az 1994-95-ös tanévben az angliai Durham egyik magánközépiskolájában tanított. Tapasztalatait összegző naplója számos, a hazai közoktatás szempontjából is érdekes információt tartalmaz. Szerkesztésünk ezért úgy döntött, hogy az írást teljes terjedelmében – két részletben, novemberi és decemberi számunkban – közli.

A fogadó iskoláról

1994 szeptemberétől tíz hónapot töltöttem gyakorló tanárként egy angol középiskolában Durhamban, egy északkelet-angliai kisvárosban, Newcastle-től 40 km-re. Az ELTE Természettudományi Kara 1988 óta indít idegen nyelvű szaktanárképzést angol és német, 1993 óta pedig francia nyelvből. E képzés keretében a szaktárgyak mellett az adott nyelv, illetve szaknyelv tanulása folyik heti 6-8 órában anyanyelvi tanárok segítségével. (Hadd említsem meg itt *Hugh Morris* nevét, aki a nyelvtanításban, illetve az angol utak szervezésében vállalt szerepet.) Ezzel a diplomával két tannyelvű gimnáziumokban lehet idegen nyelven tanítani a szaktárgyakat. A két nyelvi szigorlat letétele után – általában a negyedik év végén – lehetőség nyílik egyéves külföldi részképzésre gyakorlótanítás keretében. Az első végzős évfolyam az USA-ban töltött el egy évet, a második, illetve a harmadik Nagy-Britanniában.

Egy héttel a tanév kezdete után érkeztem meg, mert a munkavállalási engedélyemet nem kaptam meg időben. Nagy-Britanniában rendkívül szigorú szabályok érvényesek az Európai Közösségen kívüli állampolgárok munkavállalására vonatkozóan, és minden effajta kérelem külön elbírálás alá esik. Az én kérelmemet az ottani iskola nyújtotta be, és két hónap telt el a kézhezvételéig. A kiutazásunkat – a retúr repülőjegyet – egy alapítvány támogatta.

Azt hiszem, nemcsak én, de tíz csoporttársam is vegyes érzelmekkel szállt fel a repülőgépre, és talán sokunkon a bizonytalanság érzete is erőt vett. Egy év egy távoli és nem éppen vendégzerető, barátságos embereiről híres országban. Vajon tényleg olyan ridegek az angolok, mint ahogy a „kontinensen” mondják? Igaz-e, hogy állandóan esik az eső, és csak az időjárásról tudnak beszélni? Hogyan fognak viszonyulni hozzánk, illetve megfelelünk-e majd a követelményeiknek? Vajóban olyan kitűnő az oktatási rendszerük, mint hírlik? Nos, ezekre a kérdésekre a választ szeretném megosztani az olvasóval, természetesen az én szemszögemből, úgy, ahogy én láttam, tapasztaltam.

Durham School egyike a mintegy 2500 magániskolának, vagy ahogy itt mondják: independent vagy public school-nak. Az iskolás korúak mintegy 7 száza-

léka tanul ezekben az iskolákban, a tandíj évi 900 fonttól (óvodák esetében) egészen 12 000 fontig terjed. Természetesen lehetőség van különféle ösztöndíjak elnyerésére, ezek a tanulmányi eredménytől, illetve a szociális háttértől függően biztosítanak tandíjkezdményeket. A magániskolák régi hagyományokkal rendelkeznek, a legtöbbjük a XIX. században alapították, de nem ritka a több száz éves iskola sem. Annak idején leginkább a politikai, illetve társadalmi elit képzésére szolgáltak ezek az intézmények, mára ez a cél már jóval halványabban érvényesül, többnyire a pénzről függ a bejutás lehetősége. A legtöbb magániskolát az egyházak (anglikán, római katolikus) tartják fenn.

Az oktatási rendszer struktúrájáról

Nagy-Britanniában 1870-ben vezették be az általános elemi szintű oktatást, és ugyanakkor helyi iskolatestületeket állítottak fel, amelyek az egyház oktatáspolitikáját voltak hivatottak támogatni, mivel az oktatás teljes egészében az egyházza volt bízva. Ezeket az iskolatestületeket váltották fel 1902-ben az úgynevezett Helyi Oktatási Hatóságok (Local Education Authorities), melyek azóta is felelősek az oktatás tárgyi és személyi feltételeiért: alkalmazzák a tanárokat és a személyzetet, ingatlanokat kezelnek és tartanak fenn, ezeket ellátják anyagi eszközökkel és felszerelésekkel.

Legmagasabb szinten természetesen az Oktatási Minisztérium (Department of Education) felelős az oktatásért Angliában, illetve az ennek megfelelő minisztérium Skóciában és Walesben. Ennek élén a művelődési és közoktatási miniszter áll (Secretary of State for Education and Science), aki a mintegy 2500 fős minisztériumi apparátus vezetője is.

Az Egyesült Királyságban oktatásra és tudományra 1990-ben az összes állami kiadás 14 százalékát költötték, ami a GDP 4,5 százaléka (1991–92-ben 29 300 millió font). Ennek a 70 százalékát a helyi oktatási hatóságok kapják, amelyek a helyi igényeknek megfelelően osztják szét a pénzt, a fennmaradó 30 százalékot közvetlenül az Oktatási Minisztérium fordítja nagyrészt a felsőoktatás fenntartására, illetve különböző oktatási programok finanszírozására. Az egy tanulóra jutó összeg általános iskolák esetében évi 1600 font, középiskolák esetében 2100 font körül van.

Nagy-Britanniában minden iskolát igazgatótanács irányít, amelyben a szülők és a tanárok egyaránt képviseltetik magukat. Természetesen az iskolaigazgató is tagja e testületnek, mellette az adott terület gazdasági és politikai (magániskolák esetében egyházi) életének fontosabb személyiségei, akik pénzügyi, illetve menedzselési tanácsokkal látják el a testületet, illetve rajta keresztül az iskolát. Az igazgatótanács határozza meg az iskola célkitűzéseit, képzési politikáját, költségvetését, felelős továbbá a tanári kar kinevezéséért, az iskola fegyelmi problémáiért, valamint feladata a szülőkkel és a helyi önkormányzatokkal való kapcsolattartás is.

Az iskolák két nagy kategóriába sorolhatók: állami (ahol nincs tandíj), illetve magániskolák. Az 1988-as oktatási törvényig az állami iskolákat a Helyi Oktatási Hatóságok tartották fenn, azonban e törvény lehetővé tette, hogy egyes iskolák – az igazgatótanács kezdeményezésére, a szülők titkos szavazással eldöntött javaslata alapján – közvetlenül a minisztérium felügyelete alá kerüljenek. Ezek az iskolák nagyobb önállósággal rendelkeznek, teljes egészében az igazgatótanács működteti őket, és nem a Helyi Oktatási Hatóság által, hanem központilag finanszíroztak. *A kormány távolati célja, hogy idővel minden állami iskola ilyen legyen.*

Néhány éve – kormánykezdeményezésre – úgynevezett *technology colleges* (a magyar szakközépiskolákhoz hasonló intézmények) jöttek létre, amelyek a műszaki tudományok, a matematika, a technológia tanítására összpontosítanak.

Az állami iskolák további két kategóriába sorolhatók: *county schools*, melyeket a Helyi Oktatási Hatóságok birtokolnak, illetve tartanak fenn, és a *voluntary schools*, amelyeket ezek a hatóságok csak pénzügyileg támogatnak, de maguk az intézmények, például az épületek különböző testületek, vallásfelekezetek tulajdonában vannak. Ez utóbbi kategórián belül három különböző típus létezik: az úgynevezett *controlled*, amelynek a teljes költségét a HOH állja; az *aided*: amelynek épületeiről (ingatlanokról) a testületek gondoskodnak, a HOH csak a belső karbantartáshoz járul hozzá, végül a *special agreement*: amelynek esetében fél-, háromnegyed részben fizet az épületek fenntartásáért a HOH.

A szülő törvényes joga előnyben részesíteni az általa jobbnak ítélt iskolát és az iskolával kapcsolatos nemtetszését kinyilvánítani. Minden iskola köteles ismertetőt összeállítani, amelyben az iskola rövid bemutatása és alapvető követelményeinek feltüntetése mellett tanulóinak a különböző vizsgákon elért eredményeiről, az érettségizettek továbbtanulási arányáról és az iskolakerülők számáról kell tájékoztatást nyújtania. A szülők az adott környék minden iskolájáról kapnak ismertetőt, s ezek alapján eldönthetik, melyik iskolába kívánják küldeni gyermekeiket. Persze ez a szabadság csak egy bizonyos mértékig valósul meg, hiszen mindig vannak kiemelkedő iskolák, amelyek a megszabott létszám fölött nem tudnak több gyereket fogadni. Hadd hivatkozzam itt Durhamra, mégpedig Északkelet-Anglia egyik legjobb állami középiskolájára, a Durham Johnstone Schoolra, ahol én is eltöltöttem néhány napot. Ez év szeptemberétől az iskola mindössze 16 helyet tudott felajánlani az általános iskolát befejező, helyben lakó tanulók számára. Eredetileg 228 hely áll rendelkezésre, de ezek legnagyobb részét azok a tanulók töltik be, akik az iskolabusz útvonalán, illetve az azt érintő falvakban laknak (164-en). Ezután következnek azok a gyerekek, akiknek testvérük már tanul az iskolában (48-an). A fennmaradó 16 férőhelyre több mint 100 gyermek pályázik. A szülők természetesen harcolnak – és harcolhatnak – a törvényben iktatott jogaikért.

Az iskolák költségvetése és finanszírozása körül Angliában is vannak problémák. Március végén Londonban, a Parlament előtt tüntettek tanárok, szülők, tanulók az oktatás támogatásának csökkentése miatt. Angliában az oktatás elsőrendű kérdés és igen nagy mértékben befolyásolja a kormányzó párt (jelen esetben a konzervatív párt) esélyeit a következő választásokon.

A középfokú oktatás egyik krízispontja február elején volt, amikor az említett Durham Johnstone iskola igazgatója bejelentette, hogy a pénzühiány miatt a tanulóknak esetleg számolniuk kell rövidített – heti 3-4 napos – tanítással. Nem csak ez az iskola fontolgatta ezt a lehetőséget, másutt már konkrét tervek is kidolgoztak erről. A költségvetés csökkentéséből adódó pénzühiány tanárok elbocsátását (ami még nagyobb osztálylétszámot indukál) és az (szokásos) évi fizetésemelés elmaradását jelenti. A részdíós tanítás viszont törvényellenes, hiszen 1947 óta az 5 és 16 év közötti gyerekek teljes idejű oktatását törvény írja elő.

A szigetországbán a 2 és 5 év közötti gyermekeknek mintegy fele jár óvodába, ez az arány azonban évről évre nő. Sok esetben maguk a szülők vagy vállalatok, munkahelyek szerveznek kisgyermek számára foglalkozásokat, amelyekhez a helyi önkormányzatok anyagi támogatását is kérhetik.

A kétlépcsős általános iskola, a *primary school* 5 éves korban kezdődik és 11 éves korban ér véget. Ezen belül a „kisiskola”: *infants' school* 7 éves korig tart,

amit az „alsó tagozat”: a *junior school* követ. Ebben a korban a magániskolák még nem nagyon népszerűek, 1990-ben például a mintegy 23 000 állami általános iskolában 3,9 millió gyerek tanult, míg magániskolában 192 000. Az átlagos osztálylétszám 23 körül van, magániskolákban ennél kevesebb. Az általános iskolás tanítók előírt munkaideje 1265 óra évente (ami nemcsak a tanórákat, hanem az ezeken kívüli, iskolával kapcsolatos tevékenységeket is magában foglalja), az iskolaév pedig 195 nappól áll.

A középfokú oktatás 16 éves korig tart. Az állami középiskolák legnagyobb része (Angliában 85%-a) úgynevezett *comprehensive school*. Ezek az iskolák képességre és alkalmasságra való tekintet nélkül fogadják tanulókat. Ezenkívül még háromfajta középiskola létezik: a *grammar school* (ahol a középiskolások 3,8%-a tanul), amely magas színvonalú szelektív iskolatípus; a *secondary modern school* (3,6%), amely gyakorlati alapokon nyugvó általános műveltséget nyújt (kb. szakközépiskola); végül pedig *middle deemed secondary school* (felzárkóztató funkciójú iskola) (6,4%), ahova 8–14 éves gyerekek járnak, akik aztán a *comprehensive* iskolák felsőbb évfolyamain tanulnak tovább.

Az angol magániskolák

Az állami középiskolák mellett működnek a már említett magániskolák is, amelyeket leginkább egyházi felekezetek vagy etnikai kisebbségek alapítottak, illetve tartanak fenn, és amelyek állami támogatásban egyáltalán nem részesülnek. Eredetileg ezek vagy csak fiú-, vagy csak lányiskolák voltak kollégiummal. Az utóbbi évtizedben viszont egyre csökken a bentlakó kollégisták száma, míg a mindennap bejáró tanulók száma változatlan. Ez a magániskolák pénzügyi válságának egyik oka. Természetesen vannak rendkívül népszerű és jó hírű magániskolák is, ahova a szülők gyermekeiket már szinte születésük idején előjegyeztetik. A tandíj, ami a kollégiumi elhelyezést, étkeztést és tanításon kívüli tevékenységeket is magában foglalja, 3500 font körül mozog harmadévenként. (Egy iskolai év három harmadévre, trimeszterre tagolódik.) Az iskolák a tanulmányi előmenetel alapján ösztöndíjakat is meghirdetnek, ezek elnyerésére jelentős kedvezményt is jelenthet a tandíjból. Durham Schoolban külön zenei és sportösztöndíjak elnyerésére is volt lehetőség, feltéve, hogy a tanuló kitűnő képességekkel rendelkezett az adott területen. A szociális háttértől függően pedig az Oktatási Minisztérium is támogatja a jó képességű gyerekek magániskolákban való taníttatását, amely egészen a költségek teljes fedezéséig terjedhet.

Azok, akik magániskolákban kezdték tanulmányaikat, általában próbálnak ebben a szférában maradni, még akkor is, ha áldozatokat is kell hozniuk a szülőknek azért, hogy itt taníttathassák gyermekeiket. Sok gyerek ezt nem értékeli, ugyanakkor az is előfordul, hogy a gyerekek a magániskolában többet megengednek maguknak, mivel hogy a szüleik fizetnek. Természetesen a szülők magasabb követelményeket támasztanak a magániskolákkal szemben.

Minden magániskolában van felvételi, általában 11 vagy 13 éves korban. Ezekre az úgynevezett előkészítő iskolák készítik fel a gyerekeket (amelyek szintén a magánszektorba tartoznak). A felvételit egy központi testület állítja össze és az adott iskola értékeli. A pénzügyi gondok miatt azonban a legtöbb magániskola kénytelen elfogadni a gyengébb képességű gyerekek jelentkezését is.

A magániskolák tanterve, tanmenete, vizsgarendszere nem különbözik számottevően az állami középiskoláktól. Mivel azonban sokkal kisebb létszámú

osztályok vannak, lehetőség van az adott tananyag mélyebb, alaposabb elsajátítására. Az állami középiskolákban egy tanárra 16 gyerek jut, az átlagos osztálylétszám pedig 20 körül van. Ez az arány a magániskolák esetében 1:10, ami kisebb osztálylétszámot is jelent. Tanfítottam olyan „osztályban”, ahol mindössze 4 gyerek volt. Mivel több tanár van a magánsektorban, így lehetőség van a differenciált oktatásra is, noha az állami iskolák is erre törekednek. A mi iskolánkban például volt olyan évfolyam (15 évesek), ahol öt különböző szintű csoport volt matematikából. Leginkább a törzstantárgyak – matematika, angol, idegen nyelv – esetében törekednek kisebb csoportok létrehozására, ami a vizsga szempontjából is előnyös, hiszen mindenki a képességének megfelelő szintű vizsga letételére készül, és a tanár is tudja, hogy milyen szinten tanítson.

A magániskolák további erőssége a sportoktatás. Nagy-Britanniában igen nagy szerepe van a sportnak, sokkal egészségesebben élnek az emberek, mint nálunk. Meglepően alacsony a dohányzók száma – s ez nem csak a cigarettára magas árának köszönhető –, a várható átlagélettartam pedig 76 év. Törvény írja elő, hogy 16 éves korig kötelező testnevelésórán részt venni. A mi durhami iskolánkban – ezen felül – minden délután sportoltak a fiatalok. A választék igen széles körű: rögbi, krikett, golf, úszás (a legtöbb magániskola rendelkezik uszodával), squash (fallabda), kosárlabda, tenisz, atlétika, terepfutás, evezés, szörf. A tanulók harmadévenként választanak egy fő- és egy melléksportágat. A legtöbb esetben maguk a tanárok az edzők is – nem ritkán sajnos ez az elsődleges szempontja egy tanár alkalmazásának –, emellett természetesen hivatásos sportedzők foglalkoznak a gyerekekkel, akik sokszor komolyabban veszik a sportolást, mint a tanulást. Ennek eredményeként egészséges, fitt 18 évesek kerülnek ki az iskolákból, akik – ha továbbtanulnak – még magasabb szinten és komolyabban űzik a sportokat.

Tapasztalatom szerint a tanulást mint tevékenységet fontosságban a sporton kívül a zene is megelőzi. A zenei képzés – mintegy a lélek harmóniájának biztosításaként – rendkívül fontos szerepet kap a magániskolákban. A durhami iskola külön tanári kart tart fenn a zene- és hangszeroktatásra, és jó hírnevű kórossal is rendelkezik. Ottlétemkor szinte minden héten volt valamilyen zenei esemény, legnagyobb népszerűségnek az iskolán belüli különböző kollégiumok énekversenye és az „érettségizők” Godspell-musicalje örvendett. Felejthetetlen élményt nyújtott számomra az iskolai kórus és a zenekar karácsonyi hangversenye a város világhírű, a XI. században épült katedrálisában. Szavakkal leírhatatlan az az atmoszféra, amelyet képesek teremteni ebben a több száz éves anglikán templomban. (Régi iskolám, a Debreceni Református Kollégium énekkarát, a Kántust juttatta eszembe.)

Nem ennyire meghatározó a sport és a zene szerepe az állami iskolákban, ahol ezek nem kötelezőek, hanem csupán választhatóak. Természetesen az időbeosztás is más, a gyerekek korábban mennek haza, mint a magániskolákból. A mi iskolánkban például a délutáni sport-, illetve zeneórák után még két tanítási óra volt, a bejáró tanulók este 6 óránál korábban nem mehettek haza, sőt sokan csak 9 óra körül indultak, mert az iskolában, pontosabban valamelyik kollégiumban készültek fel másnapra. Szombat délelőtt is volt tanítás, délután pedig az iskolák közötti sportversenyekre került sor. A trimeszterek végéhez, illetve az ünnepekhez kötődő szünetek viszont hosszabbak, mint az állami iskolákban. Ekkor kerül sor az iskola által szervezett tanulmányi kirándulásokra, túrákra, táborokra: ottlétemkor, februárban egyhetes sítúra volt Ausztriában, áprilisban evezős edzőtábor és több alkalommal is valamifajta katonai kiképzőtábor. Nagy-Britanniában nincs

kötelező katonai szolgálat, ez önkéntes alapon történik. Ehelyett viszont a középiskolákban ismerhetik meg a katonai élet alapjait. Általában az iskolákra bízzák, hogy a tanulók számára kötelezővé teszik-e ezt a képzést. A mi iskolánkban ez kötelező volt minden nem külföldi fiú számára. 14 éves korban kezdődik ez a program és összesen 7 harmadéven át tart. Hetente egyszer, egy délutáni, körülbelül másfél órás foglalkozás keretében kerül sor a kiképzésre, amikor is mindenki katonai egyenruhában jelenik meg. Három alapvető egység van: Combined Cadett Force (Szárazföldi Egység), Royal Air Force (Légi Egység) és Royal Navy (Hajózási Egység). Hivatásos katonák mellett tanárok (akik korábban már szolgáltak a hadseregben), valamint idősebb tanulók vesznek részt ezeken az eseményeken. Évente több alkalommal pedig táborokat szerveznek, amikor a gyerekek mélyebben is belemerülhetnek a katonai életbe. Mind a mai napig él az emberek emlékezetében mindkét világháború, ápolják is az emlékeket, nagyon sok megemlékezésre kerül sor.

A tantervről és a vizsgarendszerről

Az 1988-as oktatási törvényig a Helyi Oktatási Hatóságokra, illetve magukra az iskolákra volt bízva a tanterv és a tananyag összeállítása bizonyos általános szempontok alapján. Ez a törvény viszont egy nemzeti (egységes) tanterv fokozatos bevezetését írja elő 1989 és 1997 közöttre. A tantárgyak két nagy csoportba sorolhatók: az angol, a matematika és a természettudomány *törzstantárgyak*, amelyek mindenki számára kötelezőek, és vannak úgynevezett *alaptvető tantárgyak*: történelem, földrajz, technológia, művészet, zene, testnevelés, amelyek tanulását minden iskola köteles elérhetővé tenni. Az általános iskolában a törzstantárgyakon van a hangsúly (még idegen nyelv-tanítás sincs), a középiskolákban pedig ezek 30–40%-ban töltik ki a tanítási időt. Az alaptantárgyak 45%-ot tesznek ki, míg a fennmaradó részt az *egyéb tantárgyak* töltik ki. Ezek az úgynevezett *választható tantárgyak* széles körű érdeklődést elégítenek ki: számítástechnika, business studies (üzleti, gazdasági ismeretek), latin és görög, szociológia, statisztika, klasszikus civilizáció, színház- és drámaelmélet, táncelmélet, európai tanulmányok, politika, média, integrated humanities (integrált humanisztikus tanulmányok), építéstudomány, mezőgazdaság, fényképezés, kommunikáció, hajózás, táplálkozástudomány, környezettudomány, információelmélet, állampolgári ismeretek, valamint a legkülönbözőbb idegen nyelvek, hogy csak a legfontosabbakat emeljem ki. Természetesen nem minden iskolában van lehetőség mindezen tantárgyak tanulására, de a vizsga letételére bárki jelentkezhet.

16 éves korban, a középiskola és egyben a tanköteles kor lezárásaként kerül sor az úgynevezett *General Certificate of Secondary Education* (GCSE) letételére. Ez nem a szigorú értelemben vett vizsga, hanem mintegy a tanuló által elért szintről szóló értékelés, a továbbtanulás alapfeltétele, ugyanakkor a munkáltatók számára is tájékoztatást nyújtó bizonyítvány, amely a munkába állók háttéréről ad felvilágosítást. A GCSE-t ugyancsak 1988-ban vezették be a korábbi két különböző típusú vizsga helyett abból a célból, hogy egységessé tegye az addigi különböző vizsgákat. Bevezetése sok tekintetben újat jelentett: bizonyos szemléletváltást a tanításban, amely a mennyiségi követelmény helyett a minőségit helyezte előnybe. A tárgyi tudás vesztett jelentőségéből, ehelyett az elsajátított anyag értéke és alkalmazása került előtérbe. A gyakorlatiasság, a mindennapi élettel való kapcsolatokra utalás vált fontossá. A kész tudás tálcán való tálalása helyett a felfedezés-

re, az önerőből megszerzett ismeretre, a világ, a jelenségek többoldalú megközelítésére, újfajta kreatív, nyílt gondolkodásmód kialakítására került a hangsúly.

A megszerzett tudás tesztelésére, értékelésére is dolgoztak ki módszereket. A különböző képességekre is figyelemmel vannak, hiszen a tanulók nem rangsorolhatók egyetlen mérce alapján. Ma sokkal inkább lehet differenciálódásról mintsem diszkriminációról beszélni, hiszen a legfontosabb vizsgák különböző szintűek, és mindenki a képességeinek, adottságainak megfelelő vizsga letételére jelentkezik. Ugyanakkor egy tanuló is rendelkezhet bizonyos területen jobb, míg máshol gyengébb adottságokkal, a GCSE pedig egészében próbálja a tanulót értékelni. Az angol tanulóknak 14 évesen kell először választaniuk, hogy nagyjából milyen irányban orientálódnak. Az elkövetkező két év készíti fel őket a GCSE letételére. A vizsgán nyolc tantárgyból kell bizonyítaniuk: a matematika, az angol és a természettudományi, valamint két vagy három további tárgy mindenki számára kötelező, attól függően, hogy szeparált vagy kombinált természettudományt tanul. E kétféle stúdium három tárgyat ölel fel: biológiát, kémiát, fizikát.

Iskolánkban a következő tantárgyak választására volt lehetőség:

Kötelező: a matematika, az angol, a francia (1-1) valamint a természettudomány, amely lehet szeparált (ekkor 3 tantárgynak felel meg) vagy kombinált (2 tárgy)

Választható. Első csoport: művészet–design, földrajz, német, zene.

Második csoport: földrajz, történelem, vallás.

Harmadik csoport: technika, latin, történelem, számítástechnika.

Minden csoportból egyet lehet választani.

Míndez azt is jelenti, hogy ha például a tanuló nem választja a történelmet, akkor 14 éves kora után nem is fogja soha többé tanulni, legalábbis komolyabb szinten.

A törvény előírása szerint minden iskolában kell hogy legyen vallásoktatás, ami viszont nem tehető kötelezővé (legalábbis az állami iskolákban). Ha a szülő nem igényli, gyermeke nem fog vallásórákra járni. Az órákon való részvételnek egyáltalán nem feltétele bármiféle hitélet (mindenkinek a szigorú magánügye, hogy hisz vagy nem), sőt nem is a hittérítés vagy a hit elmélyítése az oktatás fő célja, hanem a különböző világvallások (legfőképpen a kereszténység) alapjainak, tanításainak, szokásainak megismerése, illetve a világra kifejtett hatásaik értelmezése, bemutatása.

A GCSE eredménye (ami maga a bizonyítvány) két részből tevődik össze. Átlagosan 70–80%-ban az írásbeli vizsgától függ, a fennmaradó részt pedig az úgynevezett *coursework* teszi ki. Ez utóbbi egyéni munkát jelent tanári irányítással. Rendkívül széles körű választéket és lehetőséget jelent, és a tanuló személyiségét, képességeit is nagymértékben igénybe veszi. A legtöbb tantárgyból van *coursework*, amit a vizsgát megelőző évben teljesítenek a tanulók. Ez a fajta munka leginkább a motivációra épít, mindenkinek egyenlő esélyeket biztosít, ugyanakkor a tanulók képességeit is kiválóan fejleszti. Magát a témát, a tárgyat a gyerekek választják meg természetesen tanári útmutatással, közreműködéssel. A lényeg az egyéni, önálló munka, nem a téma teljes kimerítése, hanem annak ötletes, eredeti megközelítése, kivitelezése. Technológiai, kézügyességet igénylő tantárgyak esetében például lehet ez egy adott tárgy (mű) megtervezése, annak lépésenkénti megvalósítása; a matematika, a földrajz, a közgazdaságtan területén teóriák, hipotézisek vizsgálata, elemzése, kérdésfelvetések és azokra különböző szempontokból megközelített válaszadások, a történelem tárgykörében adatgyű-

tés, dokumentumok bemutatása és elemzése vagy akár a szociális és kommunikációs képességek fejlesztésére irányuló feladatok. Igen sokrétű tehát ez a munka, a tanulónak szabad kezet nyújt, és ő valóban a saját elképzeléseit, ötleteit valósíthatja meg. A coursework további előnye, hogy a gyerekekben nincs (a vizsgán meglévő) stressz, ezenkívül időhiánnyal sem küszködnek. Maga a coursework gyakran nagyobb kreativitást igényel, mint egy vizsga, és sok esetben – ezt én is tapasztaltam – a gyengébb tanulók is meglepő eredményeket produkálnak. Maguk a gyerekek élvezik a munkát, sokkal inkább érzik magukat beavatottnak és motiváltnak, mint egyéb esetben.

Az elkészült munkákat, dolgozatokat a tanárok értékelik, s egyáltalán nincs könnyű dolguk. Figyelembe kell venniük a téma eredetiségét, kivitelezését, megoldását, interpretálását s azt, hogy valóban megértette-e a tanuló a felszín alatt rejlő összefüggéseket, hogy milyen következtetésekre jutott és képességeihez mérten milyen teljesítményt nyújtott. Írásos dolgozatok, művek esetében egy központi vizsgabizottság is ad értékelési, osztályozási szempontokat, tanácsokat, és más iskolák tanárai is ellenőrzik, felülvizsgálják az adott értékelés helyességét, objektivitását.

A coursework – amint már utaltam rá – a GCSE-eredményének 20-30 százalékát jelenti, míg a fennmaradó részt az írásbeli vizsgán nyújtott teljesítmény teszi ki. Az írásbeli vizsgák anyagát ugyanaz a terület szerinti összesen hat vizsgabizottság állítja össze, amely egyúttal felelős a tanmenetek kidolgozásáért, a vizsgák írásbeli értékeléséért is. Bármely iskola bármely bizottsághoz fordulhat tanmenetért, illetve vizsgákért. A bizottságokat egy felsőbb tanács ellenőrzi, amely egyben a különböző tanmeneteket is jóváhagyja, biztosítja az általuk összeállított vizsgák egységes színvonalát, illetve az Oktatási Minisztériumot közvetlenül tájékoztatja az eredményekről, illetve az esetleges problémákról. A vizsga értékelése (osztályozása) A-tól G-ig terjed, illetve tavaly óta létezik az úgynevezett A star, azaz kiemelkedő teljesítmény. A korábbi vizsgarendszerben meg lehetett bukni, ebben nem. Van ugyan egy úgynevezett U (unclassified = értékelhetetlen) fokozat, amikor is meg kell ismételní a vizsgát. Sokszor hivatkoznak arra, hogy ez nem hagyományos értelemben vett vizsga, amin vagy átmegy valaki vagy megbukik, hanem egyfajta szint, amit a tanuló elért.

Az írásbeli vizsgák lehetnek *általánosak*, amikor is mindenki azonos szinten vizsgázik, ugyanazon kérdéseket kapja (teljes esélyegyenlőség, de diszkriminatív), illetve lehetnek *differenciáltak*. Ilyen például a matematika, a természettudomány és az idegen nyelv. Itt mindenki képességeinek megfelelő szintű vizsgát tesz, senki sem találja magát szemben azzal a problémával, hogy a vizsga túl könnyű vagy túl nehéz lenne. A GCSE-nek olyannak kell lennie, hogy az átlagos tanuló 50 százalékos teljesítményre legyen képes. A legmagasabb elérhető osztályzat viszont az egyes szinteken különböző.

A tanárok döntenek el a korábbi teljesítmények alapján, hogy ki melyik vizsgára jelentkezzen. Tulajdonképpen már 14 éves kora körül kialakul egy kép a tanulókról, akiket képességeik, eredményeik alapján sorolnak csoportokba, így az azonos szintű vizsga letételére készülők azonos csoportokban tanulnak – például matematikából.

Néhány tantárgyról

Hadd időzzek el egy kicsit néhány alapvető tantárgynál, elsőként a matematikánál! Nehéz összehasonlításokat végezni, különösen úgy, hogy a magyar és az angol

oktatás is különböző háttérrel rendelkezik. A tananyag felépítése kissé különbözik a miénktől. Sokkal több a statisztikára vonatkozó rész Angliában, olyan tananyag-részekről van szó, mint adatok gyűjtése, kiértékelése, ábrázolása, a valószínűség-számítás alapjai. Ezeket szélesebb körben tárgyalják (sokszor ezek a coursework alapjai is). Nagyon kis részét teszi ki a tananyagnak a geometria, valamint a tételek, formulák bizonyítása. Sokszor ezek csak úgy oda vannak vetve, ezt kell használni, de hogy miért, azt már nem tudják. Ugyanakkor a feladatok életszerűbbek, nem annyira szárazak, mint nálunk. Sokszor kell becsléseket végezni, különböző hipotéziseket tesztelni. Azt hiszem, a magyar tanulók hamarabb használják a fejüket, mint a különböző segédeszközöket (nyomatott képletgyűjtemények, számológép).

Rendkívül vitatott tantárgy az angol nyelv és irodalom, illetve számos vita forrása a vizsga színvonala és a gyerekektől elvárható követelmények. Ebből a tárgyból és matematikából 7, 11 és 14 éves korban is van vizsga, amely tulajdonképpen azt méri, hogy az adott életkorban elvárható képességeknek mennyire van birtokában a gyerek. Az angol nyelv tanításában, illetve a tananyag mostanában sok a módosítás, sokat vitatkoznak a követelmények felől. Két nagy tábor van: az egyik a hagyományos nyelvtanítás híve, az írásra, olvasásra, nyelvtanra való összpontosítást szorgalmazza (tulajdonképpen ez az, ami nálunk is történik), ugyanis sokan a legalapvetőbb nyelvtani alapgfogalmakkal sincsenek tisztában. A másik tábor szerint szükségtelen a gyerekeket nyelvtani szabályokkal, mondatelemzésekkel terhelni, inkább az irodalmon belül előkerülő nyelvtani problémákat kell megvitatni. Jelenleg e tábor akarata érvényesül, a nyelvtanórákat nem különítik el az irodalomtól, hanem amikor a tanár úgy tartja jónak, nyelvtanozhat a gyerekekkel. Sőt, sok tanár még a hibákat sem javítja ki (főleg a beszédében), mondván, hogy negatívan hatna vissza a gyerekre. A tanulók által írt rengeteg esszé esetében is a tartalom fontosabb, mint a nyelvtani, stilisztikai hibák. Mindennek egyik forrása talán a tanárok szakképzetlensége, 1988-ban például minden negyedik angoltanárnak nem volt az érettségéinél magasabb képzettsége. A századfordulón tűzték ki célként, hogy minden angoltanárnak legalább egy magyarországi tanárképző főiskolának megfelelő végzettsége legyen.

Angol nyelvből is van coursework, amely az értékelésben 40 százalékban számít, míg 60 százalék az az eredmény, amelyet egy 2x2 órás írásbeli vizsgán érnek el a tanulók. A coursework témája lehet például családi nevek, helynevek eredetének felkutatása, különböző források elemzése, avagy szóbeli képességek felmérésére szolgáló interjúk, beszámolók, összefoglalók készítése. Referenciakönyvek használatáról ugyancsak e tantárgy keretében adnak szót. Az írásbeli vizsga első része egy nem irodalmi szöveg megértésén, elemzésén alapul, valamint stílusra, információkra, helyesírásra vonatkozó kérdésekre kell választ adni. Ezenkívül irányított fogalmazást kell írni, amikor is a tanuló stílusát, szóhasználatát, a nyelvtani szerkezetek helyes használatát értékeli. Az írásbeli vizsga második része irodalmi szövegen alapul, ahol szövegek összehasonlításán, formai, szerkezeti összevetésén van a hangsúly. Mind angol nyelvből, mind irodalomból egy átlagos és egy magasabb szintű vizsga letételére van lehetőség. Az angol irodalom tanulása során csakis angol írók, költők műveit tanulmányozzák a tanulók. A két és fél órás írásbeli vizsgára két nagy téma közül választhat a tanár. (Ötletemkor például a felnőtté válás tapasztalata volt az egyik, a másik a konfliktusok. Mindkét témához előzói mű, négy dráma és jó néhány vers a megadott központilag ajánlott irodalom, ebből a listából választ a tanár három művet (legalább egy-egy próza, illetve drámai mű kell legyen), a harmadik tetszőleges).

Durhamben *Steinbeck* Egerek és emberck, *Orwell* Allatfarm, *Sherriff* Az utazás vége című munkája e három mű. Az írásbeli vizsgán mindhárom művel kapcsolatban van egy-egy kifejthető kérdés (amely lehet egy-egy karakter jellemzése, a mű mondanivalójának kifejtése, társadalmi-politikai háttérének bemutatása, különböző elemek megjelenítése stb.), és a tanulók bevihetik magukat a műveket a vizsgára. Mindez viszont azt is jelenti, hogy a vizsga előtti két évben az angol irodalom oktatása során nagyjából e három műre, illetve a courseworkhoz szükséges további három alkotásra koncentrálnak. Nem a nálunk megszokott módon, kronológiai sorrendben tanulmányozzák tehát az irodalmat, hanem csak kiragadott műveket, az írók, költők életművét is belefoglalva, ha az elengedhetetlenül szükséges a mű megértéséhez. Európai szerzők még csak említésre sem kerülnek, még a továbbtanulók esetében is csak ritkán. 13-14 éves életkorban pedig általában *Shakespeare*-műveket olvasnak és elemeznek, melyeket színházlátogatással és a BBC által készített *Shakespeare*-feldolgozásokkal egészítenek ki. A courseworkra – mint fentebb említettem – további három művel foglalkoznak, természetesen kevésbé részletesen. E három művet

szintén a megadott irodalomból választja ki a tanár megadott főbb témakörök alapján. (Az idei témakörök: hősök és gazemberek; szerelem; különböző népek, különböző országok.) A tanulók e művek alapján eszettek, tanulmányokat írnak a tanév folyamán, amelyek közül hármat a központi vizsgabizottság elé küld a tanár, miután ő maga már értékelte azokat. Minden tanulóról külön dossziét kell készítenie, amely az olvasott irodalom alapján esszéit a coursework eredményeit, valamint a tanár szakvéleményét tartalmazza a tanuló képességeiről, illetve teljesítményeiről.

Sok vita forrása, hogy igen sok papírmunka hárul mind a tanárra, mind a tanulóra, túl sok előírást kell követni és betartani, az értékelési rendszer is rendkívül bonyolult és időigényes. Ez ellen fel is léptek a szakszervezetek egy kevesebb előírást igénylő rendszert követelve.

Mint már utaltam rá, a történelem mindenki számára kötelező tanulása 14 éves korban ér véget. Ettől kezdve csak azok tanulnak történelmet, akik ezt a tárgyat választják.

11-12 éves korban heti két órában az angol történelem 1066–1498 közötti szakaszát tanulják a gyerekek, természetesen azt is rendkívül felszínesen. Ezt követi a parlamenti demokrácia kialakulása, majd 13 éves korban az ipari forradalomnak, illetve következményeinek bemutatása. Azok, akik történelemből szeretnének vizagálni a GCSE-n, 1919-től kezdve folytatják a felkészülést a vizsgára, így tulajdonképpen e dátum előtti történelem nem tárgya semmiféle vizsgának. A vizsgára való felkészülés első évében a modern világ történelmét tanulmányozzák központi témaként. Ez leginkább a második világháborút, illetve előzményeit tartalmazza, különös tekintettel Hitler és Mussolini személyiségére, valamint a hidegháború korszakát – beleértve Kubát és Vietnámot is – és végül az Egyesült Nemzetek történelmét. Az ajánlott irodalom köre igen széles, a gyerekeket évente egy-két könyv elolvasására ösztönzik. Coursework – mely 30 százalékban számít a vizsgán – csak a második évben van, amikor is két újabb téma kerül terítékre e század történelméből. Mindkettő választható, általában a következő eseményekből: első világháború, Oroszország 1917–41, Németország 1919–45, az USA 1919–41 között, a kommunizmus Kínában 1949 óta, a rasszizmus kérdései az USA-ban és Dél-Afrikában 1919-től; az arab-izraeli konfliktus, függetlenségi mozgalmak Dél- és Délkelet-Ázsiában, a függetlenség kivívása Afrikában. (Nálunk az USA 1919–41 között és az arab-izraeli konfliktus képezte tanulmányozás tárgyát, míg a vizsgát megelőző trimeszter teljes egészében az ismétlésnek szentelődött).

A történelem tanulmányozása és a vizsga nem évszámok, események tanulását jelenti, inkább az ok-okozati összefüggések, társadalmi-politikai hátterek megértésén, források elemzésén van a hangsúly. Egy-egy esemény többoldalú megközelítéssel, a különböző felek álláspontjainak ismerete, összehasonlítása és dokumentumok (idézetek, filmek, plakátok, propagandaanyagok, fényképek, karikatúrák, térképek) bemutatása és elemzése a kétszer két órás vizsga tartalma, vagyis a történelem megértése nem pedig a konkrét tények, dátumok (túlzott) ismerete.

Ugyanez érvényes a természettudományokra is, ahol ezenkívül még az éppen szóban forgó törvényeknek, összefüggéseknek a gyakorlati életben való alkalmazásán van a hangsúly. Képleteket szinte nem is kell tudni kívülről, sokszor a vizsgán a kérdés mellett meg van adva a használandó képlet. Kicsit szájbarágós módon történik a fizikatanítás, a legegyszerűbb képletek, összefüggések memorizálására tele vannak a fizikakönyvek versikékkel, illetve ötletekkel. Fizikát tanítva az volt az érzésem, hogy sokszor nagyon sok idő kárba vész, a tananyag elsajátítására tulajdonképpen elegendő lenne rövidebb idő, így csak elhúzzák az egészét. Ez előnyös azok számára, akik nem tanulnak tovább fizikát, de a többiek számára csak időpocsékolás, ahelyett, hogy már elkezdhetnék készülni a továbbtanulásra, illetve a tananyag elmélyítésére. Nagyon sok videoanyag áll rendelkezésre a természettudományok tanításához (ami sajnos sokszor oda vezet, hogy a tanítás nem áll másból, mint videofilmek vetítéséből). Másrészt viszont rendkívül ragaz-

kodnak a tanmenethez, amely csupán hozzávetőleges és a vizgára elsajátítandó tananyagot ismerteti.

A dolgok másik oldala, hogy a diákok nem mindig tanulnak óráról órára, így sok időt elvehet a tanításból, hogy az előző órai anyagot kell ismételni, újra elmagyarázni, hogy tovább lehessen haladni. Nincs felelés, röpdolgozat, dolgozat. Harmadévenként maximum egy dolgozatot (teszt) írnak, különben pedig marad a házi feladat. A házi feladatok esetében egy nálunk is könnyen megvalósítható módszert alkalmaz a legtöbb iskola. A leckék felhalmozódását elkerülendő csak meghatározott napokon lehet egy-egy tantárgyból írásbeli házi feladatot feladni. A házi feladatokat a tanárok hetente legalább egyszer beszedik, ellenőrzik és osztályozzák, ami azt jelenti, hogy pontokkal értékelik a feladatokat, esszéket, illetve néha kommentárt írnak róluk. Nálunk minden harmadév végén e pontozások alapján (ami az órai munkát is magában foglalta) rangsoroltuk az egy csoportban levő tanulókat, és százalékos teljesítményükkel együtt feltüntettük egy személyenkénti jelentőslapon. Nagy-Britanniában 1992 óta törvény írja elő, hogy az iskolák évente legalább egyszer (magániskolák többször és részletesebben) írásos jelentést küldjenek a szülőknek gyermekeik teljesítményéről, eredményéről. E jelentésnek tartalmaznia kell a tanuló adott tantárgyban elért fejlődését, az iskolán belüli vizsgaeredményeit, összehasonlító információkat a korosztályában levő többi gyerekek képest, valamint a hiányzásokat.

Harmadévenként (trimeszterenként) kétszer a gyerekek „jegyeket” kapnak; 1–5-ig az erőfeszítést, az igyekezetet lehet értékelni, A-tól E-ig pedig a korcsoportnak megfelelő elvárható színhez mért teljesítményt. (Legjobb jegy az 1A.) Hogy ezen értékelést mennyire veszik komolyan a tanulók, illetve szüleik, az vitatható. Mivel megbukni nem lehet, tulajdonképpen semmiféle „veszély” nem fenyegeti a gyerekeket, így sok esetben tétje sincs a tanulásnak. Ha úgy tartja kedvük, tanulnak, ha nem, akkor sem érik őket szankciók. Durhamban az egyetlen büntetés az volt, hogy különböző szövegeket kellett kimásolni a tankönyvből, többször leírni egy mondatot, vagy fogalmazást írni egy adott témáról, ha valaki többször elmulasztotta elkészíteni a házi feladatot vagy fegyelmezési problémák voltak vele. Mindez viszont hozzájárult ahhoz, hogy a diákok nem féltek órák előtt illetve alatt, stresszt, szorongást sem éreznek.

Különösen az állami iskolákban gond a fegyelmezés, a gyerekek nagyon sokat megengednek maguknak, tanáraikkal meglehetősen tiszteletlenek. A tanulók számára létezik egy úgynevezett segélytelefon, ahol sérelmeiket bejelenthetik, és tulajdonképpen be is perelhetik a tanárokat például testi fenyítés vagy bármiféle (nemzetiségi, bőrszín) diszkrimináció miatt. Külön problémát jelent még a verekedés. Sok iskolában főállású pszichológus is található, akihez bármikor fordulhatnak a gyerekek.